

İBNI SİNA'NIN TÜRK VE DÜNYA EĞİTİM TARİHİNDEKİ YERİ

Prof. Dr. Yahya AKYÜZ*

Büyük Türk filozofu, ahlâkçısı ve hekimi İbni Sina (980 - 1037) gerek Türk gerek dünya düşünce, tıp ve eğitim tarihinde çok önemli bir yer tutar. Fakat o Türkiye'de pek az tanındığı gibi, eğitim görüşleri üzerinde ise hiç durulmamaktadır. Örneğin, iki ciltlik **Pedagoji Tarihi** adlı kitabında H. Fikret Kanad ona hiç yer vermez... Oysa onun, tıp alanında olduğu kadar eğitime ilişkin bazı görüşleriyle de Batıyı etkilediği ve asırlar sonra "yeni eğitim" akımını başlatan ve geliştiren eğitimcilere ilham verdiği düşünülebilir. **Bu görüş ilk kez tarafımızdan ve bu yazımızda bir varsayım olarak ileri sürülmektedir** ve geçerliliği gerek bu yazımızda, gerek daha sonraki çalışmalarımızda araştırılacaktır. Fakat şu soruyu şimdiden ortaya atmamız da çok anlam taşımaktadır: İbni Sina, ölümünden yüz yıl geçince Avrupa'da eserlerinin Latince çevirileri ile tanınmakta ve üniversitelerde okunmaktadır. Bu 500 yıl kadar sürecektir. J.J. Rousseau başta olmak üzere "yeni eğitim" cilerin onu okudukları, ondan yararlandıkları düşünülemez mi? Üstelik Rousseau, Orta Çağda Müslümanların eski Yunan bilimini o zaman "karanlıklar içindeki" Avrupa'ya aktarma gibi bir rol oynadıklarını söyler (**İlimler ve Sanatlar Hakkında Nutuk**). Bu da onun Orta Çağdaki Müslüman bilim adamlarını ve onlardan biri olan İbni Sina'yı okumuş, incelemiş olabileceğini akla getiriyor.

İbni Sina çocukken oyunu çok severmiş. Birgün yine oynarken bir ihtiyar, "— Sen çok akıllısın, ileride bir âlim olacaksın, sana oyun yaraşır mı? Derslerine çalış." der. Küçük İbni Sina şu cevabı

(*) Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri Bölümü Öğretim Üyesi

verir: “— Her yaşın belli bir hali vardır. Çocukluğun yakışığı da oyundur. Her yaşın hakkı verilmelidir.”

Küçük İbni Sina'nın bu cevabı, bugün pedagoji ve psikolojinin ulaştığı gerçeklerden birinin ifadesidir. Nitekim günümüzün pedagoji ve psikoloji bilimleri oyunun çocuğun doğal faaliyeti olduğunu, çocuğun herşeyden önce oynamak için yaratıldığını kabul etmekte, oyuna, “çocuğu fiziki gelişmesine yararlı muazzam bir çaba harcamaya itmek için doğanın bulduğu kurnazlık” gözüyle bakmaktadır.

İbni Sina daha gençlik yıllarında döneminin felsefe, tıp tabiiyat, teoloji, matematik, v.s. alanındaki tüm bilgilerini öğrenmiş ve kendisine Aristo ve Farabi'den sonra gelen üçüncü öğretmen, Üstad anlamında **muallim-i salis** denmiştir.

O, Samanoğulları Devletinin Buhara'daki kütüphanesinde çok çalışmıştır. Bu kütüphane çok değerli kitaplar ihtiva ediyordu ve İbni Sina'nın yetişme yıllarında Maveraiünnehir'de çok önemli bir bilim, kültür ortamı ve ürünleri oluşmuş bulunuyordu. Bu bilim ortamını meydana getiren Türklerden başlıcaları ve temel uğraşı alanları şunlardır:

Farablı Ozluğ oğlu Mehmet, Belhli Ebu Zeyd: Felsefe.

Sicistanlı Ebu Süleyman Mehmet, Ebulhayr İbni Baba: Tıp.

Harezmi Musa kardeşler, Buzicanlı Ebülvefa, Türkoğlu Ebulfadl, Ebu Berze: Matematik.

Belhli Ebu Maşer, Ferganeli İbni Kesir: Astronomi, Geometri.

Harezmi Birünû: Tabiiyat.

İbni Sina, çok büyük ve usanmak bilmez bir kişisel çaba ile döneminin tüm bilgilerini edindiğini söylemekte, böylece bize **çalışma yöntemini** açıklamaktadır. Mantık'a nasıl çalıştığını şöyle açıklar:

“Bir mesele karşısında şaşırıp kalınca camiye gider, namaz kılar, Allaha yalvarırdım. Bunun üzerine benim için kapalı olan şey açılıverir, güçlükler kolaylaşırdı. Gece evimde kandil ışığında okur, yazardım. Uyku bastırınca yahut kendimde bir zaaf duyunca kuvvet kazanmak için bir kadeh şarap içer, sonra yine okumaya başlardım. Uykuya dalsam da yine o meseleyi düşünürdüm. Öyle ki bir çok meseleler benim için uykuda çözülmüştür.” İbni Sina Aristo'nun **Metafizik (Mabadettabia)** adlı kitabının çevirisini kırk kez okuyup ezberlediği halde anlayamadığını, tesadüfen ve ucuz satın aldığı Farabi'nin aynı kitabın çevirisi ve açıklamalarını okuyunca konuyu anladığını ve

kuna çok sevinerek Allaha şükretmek için fakirlere sadakalar verdiğini söylemektedir. O, tıp alanında ise, **gözlem ve deney yöntemin-den yararlandığını** söylemektedir: “Öğrendiklerimi hastalar üzerinde gözlemlerle tamamlıyordum. Deney ve gözlemden kitap okumaktan daha çok yararlandım.”

I — İBİNİ SİNA'NIN EĞİTİM GÖRÜŞLERİ

İbni Sina'nın Türk ve dünya eğitim tarihinde önemli bir yer tutması başlıca şu nedenlerden ileri gelmektedir:

1. Tıp bilimine katkıları ve tıp öğretiminin konularını tespit etmesi nedeniyle, 2. Ahlak ve fazilet eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle, 3. Hükümdarın siyasal eğitimine ilişkin görüşleri nedeniyle, 4. Bilime verdiği büyük önem nedeniyle, 5. Beden eğitimi konusundaki görüşleri nedeniyle, 6. Çocuğun bakımı, sağlığı, eğitim ve öğretimi ile ilgili görüşleri nedeniyle.

Aşağıda, sırasıyla bu görüşleri inceliyelim:

1. Tıp bilimine katkıları ve tıp öğretiminin konularını tesbit etmesi :

İbni Sina'dan önce, İslâm âleminde, eski Yunan hekimlerinden de yapılan tercümelerin etkisiyle, Tıp bilimi önemli gelişmeler göstermişti. İbni Sina **Kanun** ve **Şifa** adındaki eserlerini yazarak bu bilimi o dönem için doruk noktasına çıkarmış ve bu kitaplardan yüzyıllarca yararlanılmıştır. O kitaplarını öğrencilerin kolayca okuyup ezberlemelerine yardım eden kısa notlar halinde kaleme almış, böylece tıp öğretiminin en iyi biçimde yapılması yolunda çaba harcamıştır.

O, tıp biliminin müfredatını yazmış, ruhî hastalık ve bozuklukların telkin yoluyla tedavisine baş vurarak psikanalist metodun temelini atmış, tıba daha başka katkılarda bulunmuştur.

Avrupa, İbni Sina'yı ölümünden yüzyıl geçince eserlerinin Latince çevirileri ile tanımıştır. Bu eserler Avrupa Tıp Fakültelerinde beş yüz yıldan fazla bir süre ders kitabı olarak okutulmuştur. Osmanlı hekimleri de onun kitaplarından yararlanmışlardır. Örneğin Süleymaniye Tıp Medresesinde **Kanun** okutulmuştur. Bu eseri ilk kez Tokatlı Hekim Mustafa Efendi Türkçeye çevirmiştir (1761 - 1766 yılları

arasında). Fakat bu çeviri 3-5 nüsha halinde kütüphanelerde kalmıştır. İbni Sina'nın eserlerinin Türkçeye çevrilmemiş olması, Osmanlı hekimlerinin (Arapça bildikleri için) aslından yararlanmalarının mümkün olmasındandır.

2. Ahlâk ve fazilet eğitimine ilişkin görüşleri :

İbni Sina, ahlâkî davranış ve faziletlerin insanlarca benimsenmesi yolunda da düşünce üretmiş, çaba harcamıştır.

Ona göre insanlar fazilete bir değer vermiyorlar, karanlıklar içinde yuvarlanıp gidiyorlar. "Zavallı insanlar" ... Belki de zenginlik ve şöhrete de kavuşmuşlar ... Fakat ahlâk ve fazilete dayanmayan bir hayatın ne kıymeti vardır?

İbni Sina, ahlâk ve faziletten yoksun kimselerin kendisinin faziletlerine haset ederek arkasından kötü konuştuklarını, dedikodu yaptıklarını fakat "kendilerini boşuna yorduklarını" söyler: "Onlar akıllarınca beni değiştirmekle didiklemeyle bana kötülük yaptıklarını sanıyorlar. Oysa, beni değiştirmeleri keçilerin dağa tos vurmalarına benzer. Bir kimse kendisinin ne olduğunu bildikten sonra kendisini bilmeyenlerin hakkında söyledikleri sözlerin onun gözünde hiç bir etkisi ve önemi olamaz."

İbni Sina'ya göre başlıca fazilet ve ahlâk esasları şunlardır: iffet, şecaat, hikmet, adalet, cömertlik, kanaat, sabır kerem, yumuşaklık, yılmamazlık, sadakat, vefa, utanma, sır saklama, sözünde durma, tevazu... O, akılcı ve çok açık bir ahlâk felsefesine sahiptir. Onun bu alandaki görüşlerine **aklı tasavvuf** da denilmektedir. O ahlâkî davranışlara ve faziletlere erişmek için bazı ilkeler tesbit etmiştir:

- Nefsin isteklerine kesinlikle uymamak.
- Gazap, şehvet, tamah, hırs, korku... eseri ortaya çıkabilecek hareketleri engellemek.
- Yalandan kesinlikle uzaklaşmak.
- İnsanlara iyilik yapmak, iyileri sevmek, kötülere doğrudan ve onları fena işlerden men etmek.
- Sık sık ölümü düşünmek ve böylece kötülüğün kalbe yerleşip kalmasına mani olmak.
- İnsanlarla onların âdet ve kurallarına göre geçirmek, fakat kendi surlarını söylememek, kaba davranışlar göstermemek, ölçüyü kaçırmamak.

- İhtiyaç içinde bulunanlara malından cömertçe vermek.
- Başkalarının sırrını saklamak, herkese ve dostlarına iyilik yapmak.
- Sözünde durmak ve vaat ettiği şeyi yapmak.
- Kendi tabiatına uygun düşmese de çok defa halka uyum göstermek.
- Dinî emirlere uymak, ibadetlerini yapmak.

3. Hükümdarın siyasi eğitimine ilişkin görüşleri :

İbni Sina bazı yazılarında, hükümdarın faziletli bir hayat sürmesi, kadınlardan uzak durması filozof ve bilim adamlarından yararlanmaya çalışması gerektiği biçiminde görüşler ortaya atmıştır. Öte yandan kendisi bazı hükümdarlara vezirlik de yapmış, böylece kendi görüşlerine de uygun olarak bir filozof ve bilim adamında devlet adamlığı birleşmiştir.

O, vezir bulunduğu sırada, gündüz devlet işlerini yapmış, gece de evinde öğrencilerine **Kanun ve Şifa'yı** okutmaya, çeşitli eserler yazmaya devam ederek öğretmenlik ve araştırmacılık faaliyetlerini de sürdürmüştür. Ayrıca vezir bulunduğu yıllarda her cuma gecesi hükümdarın emriyle sarayda âlimler arasında yapılan tartışmalara katılarak hükümdarı ve çevresini aydınlatmıştır.

4. Bilime verdiği büyük önem :

İbni Sina bilime ve bilim öğrenilmesine büyük önem vermiştir. Bir yazısında der ki:

“Nefsini bilimlerle süslemeye ve düzeltmeye çalış. Bilimden başka herşeyi bırak. Bilimde herşey vardır. İnsanın ruhu kandil ve bilim onun aydınlığıdır. İlahî hikmet de kandildeki yağ gibidir. Bu yanar ve ışık saçarsa sana diri denilir: yanmaz ve karanlık kalırsa sen ölü sayılırsın”.

O, bilim öğrenmeyi, bu dünyada olduğu kadar, ölümden sonraki hayatta da mutlu olmak için gerekli görür. Ona göre bilim insanın kendini mükemmelleştirmesi ve Allahı bulması için gereklidir ve ölümden sonra ancak “aklî ve ilmî lezzetleri” tatmak söz konusudur. Bu lezzetleri ancak bilimle uğraşmış ve ahlakî bir hayat sürmüş kimseler tadacaktır:

“İlmi yüksek ve ahlâkı düzgün ve temiz olan insanların mutluluğu tamam olur. İlmi çok, fakat ahlâkı çirkin olan ölümden sonra hemen mutlu olamaz, bir müddet azap çeker fakat bir müddet sonra ilmi sayesinde elemelerden kurtularak mutlu olur. Bu nedenle, mutlak mutluluğa layık olmak yani cennete girmek için bilim ve ahlâk sahibi olmak şarttır. Ağaçlı, köşklü hurili cennetten ahiretteki ilmi ve aklı lezzetlerin büyüklüğünü halka anlatmak için temsil olarak söz edilmiştir. Şu halde cahiller ve ahlâksızlar iki dünyada da gerçek mutluktan mahrum ve azap içindedirler. Fakat onlar bu mahrumiyetin acılarını sağken fark edemezler. Ölüm gelince ki gerçek mutsuzluklarını anlarlar...”

İbni Sina'nın bilim ve mutluluk arasında kurduğu bu ilişki, onun **akli tasavvuf** denen sisteminin unsurlarından biridir.

5. Beden eğitimi konusundaki görüşleri :

İbni Sina, hastalanmadan önce korunma denen hıfzıssıhha (hiy-yen) konusunu da işlemiş ve beden eğitimi bu amaçla gerekli görmüştür.

Ona göre insan yediklerini daha iyi hazmedebilmek için hareket yapmalıdır. Aksi takdirde, alınan gıdalardan az yararlanılacağı gibi artıklar iyi atılamaz ve bunlar beden ve mizaç üzerinde olumsuz etki yapar. Bu durumun ilaçla tedavisi mümkünse de “ilaç genellikle zehirli ve bedene zararı vardır”.

Hareket insanın günlük yaşantısında kendiliğinden yapıldığı gibi **arzu ve planlı şekilde yapılırsa** yararı fazla olur ve o zaman gerçekten **beden eğitimi** (riyazet) sayılır.

İbni Sina beden eğitimi hareketlerini şiddetli-mutedil, hızlı - yavaş, kuvveti artırıcı vs. biçimlerinde sınıflandırmakta ve başlıca beden eğitimi hareketleri olarak şunları göstermektedir:

Güreşmek, birbirini çekmek, yumruklanmak (boks), koşmak, ok ve mızrak atmak, ata binmek ve at dolandırmak, kılıç kalkanla oynamak, raket gibi bir şeyle top atıp tutmak (bir çeşit tenis) taş kaldırma (halter), birbirine doğru koşup göğüs vurmak, sıçramak vs.

Beden eğitimi için en uygun zaman def'i hacet ettikten sonradır. Yapılan hareketlerin yeterli olduğu bir kaç biçimde anlaşılır: cildin hafifçe kızarması ve organların hali... Hareketlerden önce ve sonra

vücudun ovulması (masaj), yağlanması yararlıdır. Hareketler yapıp dinlenildikten sonra hamama girmelidir.

6. Çocuğun bakımı, sağlığı, eğitim ve öğretimi ile ilgili görüşleri :

İbni Sina'nın bu alandaki görüşleri **Kanun** ve **Sifa**'nın çeşitli kısımlarında yer almıştır.

a) Çocuğun bakımı ve sağlığı

İbni Sina yeni doğan küçük çocukların bakımı, hastalıkları ve tedavileri konusunda çok ayrıntılı bilgiler verir. Bunlardan bazıları şöyledir:

Çocuğu her gün yıkamalı, fakat üşümekten korunmalıdır. Çocuğu mümkün olduğu kadar annesi emzirmeli, günde iki üç kez emzirmekle yetinmelidir. Annesi emzirmeyecekse bir süt ana bulmalıdır. Onun yaşı, sağlığı, sütünün özellikleri v.s. konusunda ayrıntılı kurallar koyan İbni Sina özetle derki: çocuğa süt veren kadın, buğday, kuzu ve oğlak etleri, körpe balık etleri, marul, fındık, badem yemeli, su terezi, nane, hardal yememelidir, çünkü bunlar sütü bozar. Süt ananın sağlığı çocuğun sağlığını çok etkiler. Süt ana 25 - 30 yaşlarında, sağlıklı, iyi ahlâklı olmalı, üzüntülü, korkak olmamalı, çabuk kızmalıdır... Çocuğa iki yaşına kadar meme vermelidir. Sütten kesmek ve öteki gıdalara geçmek tedrici olmalıdır. Çocuk güçlenip kendisi kalkabilecek duruma gelmeden kaldırılmamalıdır.

O, çocuklarda sık görülen ishal, kabızlık, nezle, öksürük, kulak akıntısı, solucan vs. gibi hastalıklara karşı da tedbirler önerir.

b) Çocuğun eğitimi ve öğretimi

Doğan çocuğa babası iyi bir ad koymalı, çocuk süttten kesilir kesilmez, "kötü hüylar edinmeden" eğitimine başlanmalıdır.

Çocuğun ilk eğitimi ahlâk eğitimidir. Bu, çocuğu kötü iş ve arkadaşlardan uzaklaştırıp iyi arkadaşlarla oynamasını sağlamak, onu iyi davranışlara teşvik ile olur. Çocuğa fazla baskı yapmamalı, onun hatalarını uygun biçimde düzeltmeli, gerekirse azarlamalıdır; dayak en son çaredir. Onun yanlışlarını düzeltmede araçlar ve öğütçülerden yararlanmalıdır. Çocuk suç işlerse cezalandırmakta acele edilmemelidir. Çocuğa yapılacak baskılar onun kızgın, hüzünlü, korkak, tembel ya da her şeye kayıtsız bir kişilik kazanmasına sebep olur.

Çocuk 6 yaşına gelince okula gönderilmeli, 14 yaşına kadar okutulmalıdır. Öğretmen dindar, dürüst, bilgili, insafli, temiz, kibar olmalı, çocuk eğitimi ve öğretimini bilmeli, çocukların yeteneklerini tanımalı, onlarla ilgilenmeli, onları yalnız bırakmamalıdır. Öğretmen çocuğa karşı ne onun küstahlık yapabileceği kadar yumuşak, ne de korkup soru soramayacağı kadar sert davranmalıdır. Bu dönemde çocuk iyi aile çocuklarıyla tanıştırılmalıdır. Çocuklar böyle birbirlerinin iyi huylarını görür ve kendileri de daha iyi olmaya çalışırlar; ayrıca aralarındaki doğal rekabet nedeniyle daha başarılı öğrenim yaparlar. Bu nedenledir ki İbni Sina zengin ve eşraf çocuklarının bireysel olarak özel ders alarak yetişmelerini uygun bulmaz. Çünkü çocuk tek başına öğretmenle karşı karşıya kalmaktan sıkılacağı gibi çocuklar kendilerinin rahat ve teklifsiz çevrelerinde birbirlerinden çok şey öğrenirler. Çocuklar beraber olunca birbirlerine ve haklarına saygı göstermeyi de öğrenirler.

Okulun programı şöyledir: **Kur'an, Şeriat, Dil, Ahlâkî şiirler, Beden eğitimi, Sanat ve Meslek öğretimi.** Şeriat dersinde İslâmın temel ilkeleri bilimin yararları ve üstünlüğü, cahilliğin kötülüğü örneklerle işlenecektir. Dil, edebiyat öğretimi anlamdadır. **Beden eğitimi** dersinde çocuklara yaptırılacak hareketler şunlardır: yürüyüş, yüksek atlama, top oynama, ip atlama, koşma, güreş, ata binme, kılıç oyunu. Öğretmen çocuğun yetenek ve zevkini, ilgisini araştırıp tesbit edecek ve bunlara uygun bir sanat ve mesleği ona öğretecektir. Genç öğrendiği meslekten hayatını kazanmaya başlayınca babası onu iyi bir eşle evlendirip artık evinden ayırmalıdır.

İbni Sina eğitim ve öğretimin altı türünden söz eder:

Zihnî öğretim: öğretmen, genel bir konuyu nedenleriyle örnekler vererek açık bir şekilde anlatır. Örneğin, kışın su donup genişlediği için kabını parçalamaktadır.

Sınaî öğretim: öğretmen, araç-gereç kullanılmasını öğretir. Testere, fende, burğu vs.

Telkinî öğretim: Öğretmen, tekrar ettirerek şiirler ve otların adlarını vs. öğretir.

Tedibi öğretim: öğretmenin öğüt ve nasihat yoluyla gerçekleştirdiği öğretimdir.

Taklidi öğretim: Öğretmenin söylediklerinin olduğu gibi ve he-men benimsenmesidir. Bunun için öğretmenin güvenilir olması gerekir.

Terbihî öğretim: Öğretmenin öğrenciye çevresinde karşılaştığı olayları, bunların nedenlerini ve etkilerini öğretmesidir. Örneğin cisimlerin yerçekimi nedeniyle düşmesi, yıldızların parlaması yağmur yağması vs. gibi.

II — İBİNİ SİNA'NIN EFLATUN, ARİSTO VE YENİ EĞİTİM DÜŞÜNÜRLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI VE GENEL DEĞERLENDİRİLMESİ

Eflatun ve Aristo ile karşılaştırılması:

İbni Sina'nın çeşitli görüşlerinde yer yer Eflatun ve Aristo'dan ilham alması ve etkilenmesi mümkündür. Fakat o çocuğun eğitimi ve öğretimi konusunda onlardan önemli biçimde ayrılmaktadır.

1. Eflatun ve Aristo çocuğu toplumun bir üyesi olarak görmüşler, eğitimi devletin bir görevi kabul etmişlerdir. Eflatun çocukların 6 yaşına kadar aileleri yanında kalmalarını, 6-20 yaş arasında da devlet tarafından eğitilmelerini ister. 20-35 yaş arasında ise ancak çok küçük bir grup Felsefe ve Matematik alanında yüksek öğrenim yapacaktır. Aristo da 7 yaşına kadar (devletin denetiminde) ailede çocuğun eğitilmesini kabul eder. Sonra devlet kendi amaçları doğrultusunda yıllarca çocuk ve genci politika ve beden eğitimi alanında eğitir ve kanunları, düzeni koruyan bir yetişkin haline getirir.

Oysa İbni Sina eğitime "devletin görevi" gibi siyasal açıdan bakmamış, bunu yalnızca babanın ve ailenin görevi olarak düşünmüştür.

2. Eflatun ve Aristo ilk eğitimi her çocuk (hatta köleler) için zorunlu görmekte beraber, daha üst düzeydeki eğitimi ve genel olarak bilim ve sanatla uğraşmayı yalnızca hür vatandaşlar ve hatta onların küçük bir kısmı için ön görürler.

Oysa İbni Sina eğitim ve bilimi herhangi bir sınıf ve düzey gözetmeden herkes için yararlı görmektedir.

3. Eflatun ve Aristo çocuklara güzel sanatlar, beden eğitimi, siyasal eğitim vermeyi amaçlar, meslek ve din eğitimini programa almazlar. Onlar bir zanaat ve meslek eğitimini hür vatandaşlara lâıyk görmezler.

Oysa İbni Sina din ve meslek eğitimine çok önem verir. Öyle ki her çocuk kendi zevki ve yeteneğine göre bir meslek öğrenmelidir.

Gerek İbni Sina, gerek Eflatun ve Aristo geniş ölçüde içinde yaşadıkları toplumların ürünleridirler ve kendi toplumlarının yaşamları ve hayat felsefeleri doğrultusunda görüşleri ileri sürmüşlerdir. Aralarındaki önemli görüş ayrılıklarının nedeni budur.

“Yeni eğitim” düşünürleriyle karşılaştırılması :

İbni Sina'nın görüşleri “yeni eğitim” denen ve 18. yüzyıldan, özellikle Rousseau'dan beri gelişen görüşlerle karşılaştırılınca aralarında önemli benzerlikler görülür. Böyle bir karşılaştırma ve değerlendirme ilk kez tarafımızdan yapılmaktadır:

1. İbni Sina hangi sınıf ve statüde olursa olsun her çocuğun eğitilmesini istemekle demokratik bir görüş ileri sürmüştür ve bu, yeni eğitimin de temel ilkelerinde biridir.

2. İbni Sina eğitimde meslek öğretimine çok önem vermeye yine yeni eğitimle uyum halindedir.

3. İbni Sina çocuğun okul içinde kendi yaşdaş ve arkadaşlarıyla eğitilmesinin önemini belirterek yine pedagoji ve psikolojinin son bulgularına uygun bir görüş belirtmiş olmaktadır. Böylece İbni Sina okulun çocuğun doğal bir ortamı olduğunu ve onun kişiliğinin gelişmesinde çok önemli bir yeri bulunduğunu 20. yüzyıl eğitimcileri John Dewey, Alain, Durkheim vs. den 900 yıl önce ortaya koymuştur.

4. İbni Sina öğretmenin çocuğu tanıması ve onun yetenek ve kabiliyetlerini fark etmesi gerektiğini ileri sürmekle de 18 inci yüzyıl eğitimcisi J.J. Rousseau'dan asırlar önce çok önemli bir pedagojik ilkeyi ortaya atmıştır. İbni Sina böylece çocuklar arasında bireysel farklılıkları görmüş ve bunların göz önünde tutulmasını istemiştir...

5. İbni Sina çocuğun zevk ve ilgilerinin genel eğitim ve meslek eğitiminde göz önünde tutulmasını istemekle yeni eğitimin çok önem verdiği “çocuğun ilgisi” konusunu asırlar önce işlemiştir.

6. İbni Sina daha kendisi çocukken “oyun”un çocuğun normal bir faaliyeti olduğunu söylemekle yeni eğitimin önemli ilkelerinden birini dile getirmiştir.

7. İbni Sina deneye, gözleme, nedenleri araştırmaya dayanan bir eğitim - öğretim önermekle, değeri asırlar sonra anlaşılan ve Av-

TÜRK VE DÜNYA EĞİTİM TARİHİNDE İBİNİ SİNA

rupalı eğitimcilerce tekrar keşfedilen ve hiç bir zaman önemini yitirmeyecek bir pedagoji ilkesi ortaya koymuştur.

8. İbni Sina çocuk üzerindeki baskıların olumsuz sonuçlarını iyi gözlemiş ve bu alanda da çağdaş bulgular doğrultusunda görüşler belirtmiştir.

9. İbni Sina disiplin alanında da çağdaş eğitime uyum görüşleri sürmüştür.

10. İbni Sina, eğitim ve öğretimde araç-gereç kullanılmasının öğretimini başlıbaşına bir konu (sımaî öğretim) kabul etmekle eğitim teknolojisinin kurucusu sayılabilir. Batıda ancak yüzyıllar sonra benzer görüşler ileri sürülecek ve Batılı eğitimciler, yanlış olarak, bu alanda da öncü sayılacaktır.. .

11. Nihayet İbni Sina, bir öğretmen taşıması gereken özellikler konusunda da bugün için bile geçerli temel görüşler ortaya atmıştır.

Ne yazık ki bugün, Türk Tarihinin bir çok büyük adamları gibi İbni Sina da Türk öğrencileri, gençliği ve toplumunca hemen hiç bilinmiyor. Ne yapmalı? Eğitim programlarımız bu düşünelere geniş yer vermeli, onlar ders kitaplarında okutulmalı, başka kültürel etkinliklerle de onları topluma tanıtmalıyız. Ayrıca İbni Sina'yı tüm yönleriyle tanıtırken onun eğitim görüşlerine ve eğitim bilimine katkılarına da gerek Türk eğitim tarihi, gerek dünya eğitim tarihi içinde layık olduğu yüce mevkii vermemiz gerekir.

RÉSUMÉ

LA PLACE QU'OCCUPE İBİNİ SİNA (AVICENNE) DANS L'HISTOIRE DE L'ÉDUCATION TURQUE ET DANS L'HISTOIRE DE L'ÉDUCATION MONDIALE

İbni Sina (980-1037) est un philosophe, moraliste et médecin turc. La place qu'il occupe dans l'histoire de l'éducation est due à des raisons que voici:

1. Il a reconstitué le contenu et le programme de la médecine. L'un de ses ouvrages médicaux, **Canon**, a exercé une influence énorme en Orient et en Occident. Jusqu'en 1650, ce livre a été étudié dans les universités européennes comme manuel de médecine.

2. Il a écrit, en tant que moraliste, de très belles pages pour rendre les hommes meilleurs.

3. Il a donné des conseils au souverain pour la bonne administration de l'Etat. Il est aussi donc éducateur politique.

4. Il a accordé une importance particulière à l'étude des sciences, au perfectionnement individuel par les sciences. D'après lui, il est absolument nécessaire d'avoir une vie conforme à la morale et éclairée par les sciences pour obtenir le bonheur dans cette vie et dans l'au-delà.

5. Il a préconisé pour tout le monde une éducation physique convenable, par des exercices corporels.

6. Il a traité de l'éducation de l'enfant. Il a mis l'accent sur les bons exemples (camarades, etc.) et sur l'apprentissage d'un métier manuel, à côté de l'enseignement du **Coran**, de la Morale, de la Gymnastique. Il préconise un enseignement basé sur l'expérience et l'observation. Le maître "doit connaître l'élève" et pour l'orienter vers un métier, "doit rechercher son goût et ses capacités et en tenir compte". Or, Rousseau, parlera de la "nécessité de connaître les enfants" 750 ans plus tard!.. Ibn Sina attire l'attention sur le "jeu" en tant qu'activité naturelle de l'enfant bien des siècles avant la naissance de la "pédagogie nouvelle" en Occident.

Est-il impensable que Rousseau et d'autres pédagogues de la "pédagogie nouvelle" aient lu ses oeuvres et s'en soient inspirés? Car, les oeuvres d'Ibn Sina avaient été traduites en Latin dès le 12^e siècle. Cependant, c'est nous qui soulevons, la première fois, ce problème et il faudrait, bien sûr, approfondir les recherches dans ce sens.

Ibn Sina, en préconisant un enseignement général et un apprentissage d'un métier pour tous, diffère fondamentalement de Platon et d'Aristote. Il est donc, un précurseur de l'éducation démocratique généralisée. Cependant Ibn Sina ne considère l'éducation que comme une obligation paternelle. Or, ceux-là, comme on le sait, disaient: "Education par et pour l'Etat, en harmonie avec ses lois." La pédagogie actuelle aussi tient l'éducation pour un devoir essentiel de l'Etat.

TÜRK VE DÜNYA EĞİTİM TARİHİNDE İBNİ SİNA

K A Y N A K Ç A

Büyük Türk Filozofu ve Tıp Ustadı İBNİ SİNA, Şahsiyet ve Eserleri Hakkında Tetkikler, İstanbul, 1937 (Türk Tarih Kurumu Yay.)
(İBNİ SİNA'nın çeşitli yönlerini inceleyen makalelerden oluşmaktadır.)

İsa SADİK, **Tarih-i Ferheng-i İran**, Tahran, 1970, s. 132-140.

İ. Agâh ÇUBUKÇU, **İslâm'da Terbiyenin Önemi, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Ankara, 1978, Cilt XXII, s. 151-156.

Ahmet Fuad el-EHVANÎ, **Et-Terbiyetü fi'l-İslam**, el-Kahire, 1955, s. 230-232.

H. Ziya ÜLKEN, **İslam Felsefesi, Kaynakları ve Tesirleri**, Ankara, 1967, s. 88-114.

Le Courier de l'Unesco (Numéro Special: AVICENNE), Octobre, 1980, s. 1-46.

İBN SİNA, Encyclopedia of Islam, 1971, V. 3, s. 941-947.

Yahya AKYÜZ, **Çağdaş Eğitimi Kuranlar** (Claperède, Dewey, Montessori, Alain, Makarenko, Kerschensteiner, Korczak üzerine incelemeler), 1979, s. 70 (çoğaltma).